

indijski simbolizam

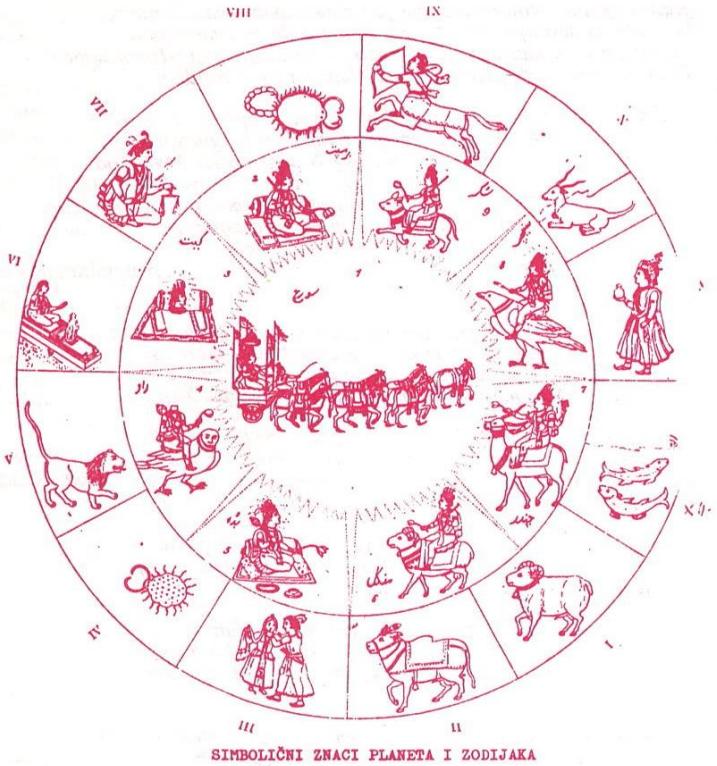
vera vučkovački

Simbologija je značajan elemenat u ikonografiji indijske umetnosti, ne samo u prikazu bogova, već isto toliko i boginja, a specijalno kulta plodnosti. Simboli su često komplikovani i nejasni, jer u sebi spajaju niz pojmove, nekad čak suprotnih, što zavisi od ideološkog stava pojedine religije ili sekte.

Tako, na primer, bezmalо je nemoguće objasniti ceo niz dinstičkih simbola. Obe dinstičke sekte (śvetambara i digambara) imaju osam dobrorečnih simbola, od kojih su neki zajednički i hinduizmu i budhizmu: svastika (simbol sunca), šrivatsa (srž znanja učenja), nandavarta (sveti dijagram), vardhamana (čutura za vodu, simbolično, sud želja), bhadrasana (presto), kalaša (vrč pun vode), darpana (ogledalo) i mastja jugala (par riba). Samo za neke od tih simbola može se reći sa sigurnošću da pripadaju ikonografskom konceptu boginje i kultu plodnosti, kao: kalaša, vardhamana, bhadrasana i mastja jugala. Ostali su simboli za druge vrste božanstava.

Simbolizam bogova i boginja

Indijska ikonografija za pojam božanstava i kulta plodnosti, na čelu sa boginjom, pominje još četrnaest simbola, takođe zajedničkih svim indijskim religijama, a većinom potiču iz fundusa drevnih verovanja: slon, bik, lav, abhisaya (neka vrsta pomazanja Šri-Lakšmi), girland, mesec, sunce, zastava, veza obilja, lotos, okean, carstvo nebesko, dragulji i plamen.

Planete: (1) Surya. (2) Brahaspati. (3) Ketu. (4) Rahu. (5) Budha. (6) Mangala. (7) Chandra. (8) Sani. (9) Sukra.

Zodijak: I. Mesha. II. Vrishabha. III. Mithun. IV. Kirk. V. Sinha. VI. Kanya. VII. Tula. VIII. Vrischika. IX. Dhanu. X. Makara. XI. Kumbha. XII. Meena.

Prema: E. Moor, Hindu Pantheon

Veoma čist motiv u literaturi i umetnosti je opis boginje u vezi sa zlatnim stubom, ukrašenim derdanima od zlata koji se naziva jašti. V. S. Agravala² pominje tragove reljefnog stuba jašti na spoljnjem, levom pilastru stupe u Sančiju i smatra da je on očigledno simbol boginje Lakšmi. Moti Chandra³ otkriva niz simbola na reljefima u Sančiju i Bharhūtu koje povezuju sa kultom boginje, kao: sunce, tōčak, lotosova bara, Indrina zastava, cvet lotosa, par riba, bojna sekira (parašu), ogledalo, girlandi, kalpavrksa (drvo

bogova koje ispunjava želje) i šrivatsa (dobrosrečni znak u obliku trougla ili romba na grudima Višnua i Tirthankara).

Markandeja Purane, opisujući boginju Lakšmi, kao božanstvo obilja i plodnosti, govore i njenih osam nidhi (blago): padma, mahapadma, makara, sankha, kačapa (kornjača), Mukunda (onaj koji daruje oslobođenje, u budhizmu personifikacija muzičkog instrumenta), Nandaka (personifikacija destrukcije) i nila. Ovde je svaki nidhi vezan sa ponekom profesijom (mogu se smatrati specifičnom vrstom fetiša). Izgleda da su ovi simboli u ranijem dobu bili vezani sa kultovima jakša i jakšina, duhovima zaštitnicima raznih profesija, a zatim su spojeni sa kultom boginje Lakšmi. Zanimljivo je da uz opise svojstava pojedinih nidihi data istovremeno i karakterizacija ljudi čiji je izvestan nidhi. Tako, padma ovde označava zlato, srebro i drugu sličnu robu za trgovinu. Trgovci pod znakom pdame bili su sarafi, hereditarno bogati. Obavljaljali su rituale jađna uzdržanog oblika, gradili hramove i palate. Mahapadma (velika padma) je nidhi koji je zaštitni znak velikih draguljara, bogatijih od onih sa znakom pdame. Makara nidhi je zaštitni znak i simbol trgovaca oružjem: lukovima, strelama, mačevima, štitovima i bojnim konjima. Bili su prijatelji vladara i vojnika. Kačapa (kornjača) – klasa pod znakom ovog nidiha bila je veoma siromašna, ali tašta i puna sebe. Mukunda (darodavac olobodenja, u vezi sa kultom boga Višnua) je bio nidhi ljudi hereditarno bogatih, sa smislom za umetnost, a bili su mecene umetnika. Nandaka, ili Nandavrata nihi bio je vezan uz veleposednike i značajne feudalce. Izdržavali su svoju bližu i dalju porodicu, držali velike hareme i imali skupocen nakit. (nandaka je oblik dijagrama, magični znak u vidu kuglastog krsta). Nila, dragi kamen (safir) bio je vezan za klasu veletrgovaca tekstilom, pamukom, žitaricama, cvećem, biserom, koralima, školjkama i drvenom građom. Njihova je dužnost bila da grade veštacke ribnjake, bazene, vrtove, rečne nasipe, sade cveće, a posedovali su bojadžinice. Njima je nila simboli donosila sreću za tri generacije. Šankha (školjka) je nidhi škrtača koji su dobro jeli i nosili luksuznu odeću sopstvene izrade. Istovremeno, njihove porodice su živele bedno, a poklone nisu nikome pravili.

Na osnovu ovog dela Markandeja Puraña jasno je da se govori o spoju kulta jakša sa boginjom Majkom, izraženom u figuri boginje Šri. Coomaraswami⁴ u svojoj studiji »Yakshas« daje glavne karakteristike jakša, a Šri pominje u vezi sa kultom voda.

Na reljefu u Bharhutu, Sirima-devata je u društvu jakšina. Jedna od devata (boginja) koja drži svežanj lotosovih cvetova, prema Coomaraswami, pretstavlja boginju Šri. Druga devata, na reljefu u Bharhutu, koja drži u ruci svetilku a stoji na rasčetanom lotusu, on smatra da prikazuje boginju Sarasvati, veoma popularnu u mitologiji hinduizma.

Veze nidihi sa određenim socijalnim grupama ne bi bile do te mere zamršene, da više od polovine ovih simbola nije vezano sa kosmogonijom voda. Moti Chandra objašnjava neke nidihi: »Moguće je da je, u neko radno rano doba, Makara, u svom sekundarnom smislu, smatran simbolom pomorske trgovine, tj. njenog prosperiteti. Tada je Makara postao jahača životinja (vahana) boga Varune, a na kraju vahana boginje Gange. Za šnakhu, Atharava Vede kažu da je »zlo rođeni, izvor bisera, rođen u moru«.

Boginja majka (Šri) i ostali oblici boginje plodnosti i obilja najdirektnije i najteže su povezane sa lotosom. Sušinski, lotos pripada simbolici voda. On, u kombinacijama dobija različito značenje. Na primer, omiljen motiv indijske umetnosti je vaza obilja (purna gatha) sa lotosom na vrhu, na kome stoji ili sedi boginja flankirana slonovima koji je surlama posipaju vodom, univerzalni je simbol boginje plodnosti. M. Foucher, u svojoj knjizi »Erotic Sculpture of India«, na nekoliko mesta pominje taj motiv i tumači ga sa stanovišta budističke mitologije, kao simbol rođenja Budhe. Boginja na lotusu je Maja, majka Budhe, a slonovi simbolišu ceremoniju koja se obavlja pri rođenju deteta.

Coomaraswami⁴ ovaj motiv na skulpturi uopšte ne pominje, već iznosi podatak da se on javlja na novcu nekih nebudističkih plemena, što ne pobija Foucheovu hipotezu, jer je poznato da je budhizam mnogo toga »pozajmio« baš od plemenskih zajednica. Čak, na osnovu jednog drugog popularnog budističkog ikonografskog sadržaja, u temi »san Mahamaje«, prepostavlja se da je pleme Šakija, kome je pripadao Budha, ispovalo kult plodnosti i poznavalo rituale seksualne sadržine. Skloni smo da verujemo da je »san Mahamaje« budistička interpretacija nekog psotojećeg noćnog rituala plodnosti, kome je Budhina majka prisustvovala. Tokom vremena, lotos je postao mnogostrani simbol, ne samo boginja, već i bogova Brahme, Višnua (u obliku Hari), Rudre i Surje.

Moti Chandra u svojoj studiji iznosi zanimljivu interpretaciju simbolizma lotosa, osnivajući svoje mišljenje na Šatapatha Brahmane: »Lišće lotosa simbolizira nebo i zvezde, školjka sa semenom pretstavlja vazduh, a njegovo korenje zemlju«. Šatapatha Brahmane na drugom mestu pominju da lotos označava vodu, a zemlja je list iz te vode (lotosov list koji pliva u toj vodi). List simbolizira, isto tako i matericu, izvor plodnosti. Taitirja Samhita lotosov cvet nazivaju vodama.

Drveće je prvenstveno vezano sa kultom duhova jakša, kao mesto njihovog prebivanja. Sa boginjom Šri najtešnje je povezano drvo bilva, radi svog ploda prepunog semenja. U nekim kompozicijama pojavljuje se palma, i to više u vezi sa Indrinim slonom Airavatom, simbolom kišonosnih oblaka.

Makara (mitski krokodil), čiji se prikazi javljaju rano u Indiji (još u kulturi doline Inda), po svemu izgleda da je bio izvorno božanstvo reka. Kasnije, postao je simbol nekih od jakša, zatim boga Varune, Šri-Lakšmi i boginje Gange. Kroz kozmologiju voda vezan je za ideju plodnosti i Šri. U umetnosti doba Maurja, obično na disku, makara se javlja kraj boginje. U kultu šakti ta veza je već sasvim određena.

Veza boginje sa pojedinim životinjama, takođe je veoma rana ikonografska i simbolična pojava. To svedoče nalazi diska iz Murtazigandža, blizu Patne u Biharu iz III veka pre n.e., na kojima su, kraj boginje prikazane sledeće životinje: lav i krilati lav, slon i konj, antilopa i jelen, jarac i ovan, rinoceros i bik, pas, koza i mačka, a od ptica, guska, paun, papagaj, vrana, čaplja, petao i bulijina. Neke od ovih životinja – simbola zajednički su budizmu i hinduizmu, zato što većina potiče iz arsenala sveindijskog simbolizma, a primarni im je smisao da personificiraju snage prirode, kao i da simbolišu božanstvo koje otelovljuje te snage. Koza, jelen i rinoceros su poreklom totemi.

Jedan deo ovih simbola direktno je vezan sa kultom boginje majke, što potvrđuje nalaz iz Murtazigandža. Kasnije, neki od tih simbola javljaju se na kapitelima Ašokinih stubova u Sarnathu, kao: slon, konj, bik i lav. Ove četiri životinje se smatraju prvenstveno budističkim simbolima. Slon (gada) je simbol grandioznosti Budhine mudrosti; bik (vrišabha) je znak zodijaka (Taurus) u kome je Budha rođen; konj (ašva) simboliše Veliki Odlazak (trenutak kada Budha napušta dvor i porodicu i odlazi da traži Istinu); lav (simha) je epitet Budhe (Šakjasimha). Svi ovi simboli javljaju se i u drugim indijskim religijama, samo su tumačenja različita.

Budistička literatura naglašava značaj ova četiri simbola. Tako, zbirka Divjavadana pominje četiri dobrosrćna simbola: gada, vrišabha, ašva i simha, koji idu u procesiji ispred Budhe. To je značajno jer se iz toga da je već u to doba (III vek pre n.e.) budizam bio duboko infiltriran kultovima plodnosti, koji su postali integralna svojina budističke doktrine, sa izuzetkom ašve koji nije izvorno dravidski, nego orijski.

U muzeju u Alahabadu nalazi se fragmenat arhitrava torane iz Kaušambijske (I vek pre n.e.) sa prikazom Gadža-Lakšmi. Tu je ona prikazana naga, odevena samo nakitom. Desno od nje je slon (vidi se samo prednji deo sa surlom), a levo bik sa rogom u obliku lire.

Slon je jedan od najstarijih likovnih motiva i simbola. Javlja se još u kulturi doline Inda; nije poznato kakvi su kultovi bili vezani za figuru slona u to doba, premda se prepostavlja da je i u to rano doba bio vezan za kultove atmosferskih voda koje, natapajući zemlju, donose plodnost poljima. I danas, u vreme predmonsunskih festivala, muškarci odeveni u žensku odeću idu u procesiji iza belo obojenog slona, prave bahatne pokrete i razuzdane šale. Ženska odeća simbolizira feminin princip (boginju majku), a razuzdanost seksualnu energiju, kao dominantni uslov plodnosti. Festival je posvećen bogu Indri koji treba da usliši molitve i spase ljudje od suše. Međutim, u festivalskoj povorci nosi se idol boginje Gadža-Lakšmi (slonova Lakšmi, odnosno Lakšmi koju oplođava slon).

Indijska umetnost u svim vremenima prepuna je prikaza slona u različitim kombinacijama, od kojih svaka ima posebno mitološko ili ideološko značenje i tumačenje.

Ašva (konj), kao najpoštovanija životinja vedskih Arijaca, bio je simbol vojne snage ratobornih osvajača. U Indiji je, kako izgleda, postao vremenom simbol plodnosti, putem dovodenja u vezu sa kozmognijom vodo (mit o stvaranju sveta, ili bučkanje mlečnog okeana), a sa druge strane kroz kult Surje i kasnije boga Višnua. Mladi delovi ēpa Mahabharate opisuju konje koji galopiraju nebom, a smatraju se sinovima boginje Lakšmi, rođeni iz njenog uma. U dinističkoj ikonografiji kasnijeg doba, postoji zanimljiv opis boginje čija je vahana konj. Naziva se Ačjupta – devi (jedna jakšina borbenog karaktera). Opisuje se sa četiri ruke u kojima drži: mač, kopljje, voćku, dok joj šake prednjih ruku stoje u pozici varada (upravljeni prema zemlji). Po idejnom poreklu vezuje se sa bogom Višnuom.

Bivo je bio sveta životinja još u religiji kulture doline Inda. Rani kultovi bivola, u doba škololita, spadaju u okvir kulta boginje majke. I taj kult je nevedskog karaktera. Kasnije, kada je došlo do sinteze dravidske i arijske kulture, situacija se donekle promenila. Bivo, kao domaće indijsko goveće, prestao je da se smatra svetnjom, a svoje mesto ustupio je belom zebu biku. Kada je taj bik postao Nandi, vahana boga Šive, bik je samo posredno bio vezan za boginju.

Pored bika, sve ostale rogate životinje: rinoceros, jarac, jelen i antilope (muškog roda), radi svojih rogova, bile su vezane za kult plodnosti. Bivo, jare ili ovan su i danas najpoželjniji objekti krvne žrtve na oltarima boginja: Durge, Kali, Ume, Kamakhje i Ugr-

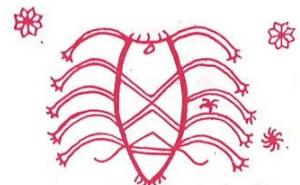
Tare. Ti rituali, i pored toga što su hinduistički, suštinski pripadaju simpatetičnoj magiji, umilostiviljavanje boginje da vernicima podari što bogatiju žetu, sinove i stada.

Lav, kao simbol snage, rano je povezan sa kultom plodnosti i boginjama. Kao vahana boginja Ambike, Durge i Ume-Parvati, lav je simbol snage boginje koja se bori sa demonima gladi. Razne ikonografske kombinacije lavovskih grifona, sa repom ribe ili krilima, koji se javljaju u ranoj indijskoj umetnosti, upotpunjaju simboliku snage plodnosti i femininog principa kao njenog primarnog nosioca, vezujući pojam snage sa određujućom ulogom vode. Pored čestih prikaza borbenе Durge-Mahasasrapamardini u budizmu, a Mahisamardini u hinduizmu, koja jače na lavu, zanimljiv je ikonografski opis dinističke jakšini Mahanasi-devi. Ona ima četiri ruke; u dve leve drži bodež i mač, desna prednja je u pozici varada (upravljeni prema zemlji), u drugoj drži sud sa vodom, a kraj nogu joj stoji lav.

Figura guske (hamsa) i kult vezan sa njom, veoma je popularan i zauzeo je značajno mesto u indijskoj literaturi i umetnosti. U vedskoj literaturi hamsa je vezana sa kultom Ašvina kao »poznavaca lekovitog bilja«. U legendi o bučkanju mlečnog okeana i u literaturi Jadžur Veda, guska je odvojila somu (u ranijoj literaturi mleko) od vode. U nekim hinduističkim mitovima bog Brahma je vezan sa guskom i njegov je simbol. Vezu guske sa boginjom nailazimo u indijskoj skulpturi. Ona se pojavljuje na cilindričnom abakusu tri Ašokina pilastera. Na abakusu pilastera iz Laurija-Nandagarha, guske su prikazane kako zobaju zrnevlike. Na pilastru iz Sančija reljef biljke orlovi nokti razdvojeni su prikazom para gusaka. Medu palmetama reljefa iz Bodhgaje, Bharhuta i Sančija, ukomponovan je motiv hamse, vezujući je sa biljnim svetom. Vezu hamse sa vodama sadrže reljefne kompozicije u kojima se guska javlja kraj boginja reka Sarasvati, Gange i Džamune. U dinističkoj mitologiji guska je posredno vezana sa mitovima o Tirthankarama, kao i sa dinističkim jakšama i jakšinama.

Plodne Boginje Majke sa simboličnim životinjama i lotosom, prstenački kamen, Murtazigovi (Patna), II ili I vek pre n.e.

Srednji "Plodnosti prstenački a l p a n a , norčani različni dijagrami, crte na steni iz tehnike mlađe Madhya Pradeša, preistorijski (?)

Reljefni ostaci hrama Dah Parbatija, blizu mesta Tezur (Asam), iz kasnog doba Gupta (VII vek n.e.), na reljefu podnožja levog dovratnika, prikazana je boginja Džamuna, a na desnom Ganga. Iza njihovih oreola nalazi se prikaz po jednog para gusaka u letu. Svi ovi motivi jasno govore da je guska vezana sa kultom plodnosti, i to u dva smera: preko vegetacije i preko kulta voda.

Paun, vahana Skande-Kartikeje, u starom veku se javlja kao simbol povezan sa kultom smrti. Na nekim diskovima iz doba Maurja, kao i na reljefima u Sančiju, paun se prikazuje zajedno sa Šri. Nema literarnih podataka koji bi objasnili idejni vezu pauna i boginje, osim preko kulta plodnosti, vezanom sa fenomenom kulta smrti, kao preduslova za novi život.

Literarni podaci koji interpretiraju simbolizam životinjskog i biljnog sveta, povezani sa kultom boginje majke i kultom plodnosti, potvrđuju umetnost u prikazima boginje na raznim predmetima, ranim crtežima na steni, figurinama od terakote i glinenim pečatima pronađenim na području doline Inda, fragmentima kamenih diska iz Rupara (600 – 2000 godine pre n.e.), na disku iz Murtazigandža i Radžgira u Biharu, iz doba Premaurja i Maurja, iz Kaušambija i mnogih drugih mesta u Madhja Pradešu i Mathuri.

Pomenućemo još samo jedan predmet od bakra iz III(?) veka pre n.e., (visok 5,5 cm.) koji smo videli u zbirci arheologa Moti Chandre u Bombaju. Predmet je verovatno služio kao sud za ulje, ili kao ručka za ritualnu bačvu (mišljenje M. Chandre). Oblik predmeta asocira na makaru. Spoljna površina dekorisana je serijom nagih ženskih figura, raskrećenih nogu, što nedvosmisleno govori da se radi o prikazu boginje majke. Nad glavama figura su raslošne oreole i rozete koje indiciraju na lotos. Ali celokupan aranžman u koji je stavljena figura boginje, prema mišljenju M. Chandre, može da prikazuje pticu, možda paunu, na kome stoji boginja. Da li je ova vahana boginje neka rana garuda, ili se radi o paunu, ptici u vezi sa kultom smrti, teško je reći. U svakom slučaju, ovaj predmet u svom sadržaju je jedinstven. Nije isključeno da ju je ovakvom načinila korozija, a da je to bio deo nekog većeg predmeta, ili drška nekog ritualnog suda.

Simbolizam lingama i joni

Da bi istakao produktivne snage prirode, primitivni čovek je pridavao veliki značaj ljudskim generativnim organima (njihovoj uniji), uzročniku svih kreativnih procesa u prirodi. Obožavanje falusa je univerzalna pojava kod svih naroda sveta u osvitu njihove civilizacije, a obožavanje ženskog oplođnog organa najviše se ističe u materijarhalnim zajednicama.

Materijalni ekvivalent muškog generativnog organa u Indiji se naziva lingam, a ženskog joni. Oni su najizrazitije i najtipičnije ikone božanstva u obliku simbola: lingam je simbol boga Šive, njegovog oplođnog stvaralačkog svojstva, a joni je simbol aktivnog, stvaralačkog supstrata boginje Ma ili Mate.

Lingam, kao amblem, nije vezan ni sa jednim velikim božanstvom, nego isključivo sa bogom Šivom, po poreklu indigenoznim božanstvom indijskog tla, naslednikom prearijskog Pašupatia, popularnog božanstva kulture doline Inda, što jasno govori da mu je poreklo indigenozni kult plodnosti. Ovaj simbol nije samo ekvivalent božanstva, on je sam bog.

U muzeju indijske umetnosti u zapadnom Berlinu naišli smo na jedan neobičan motiv: ljudsku figuru sa falusom u erekciji na poklopcu urne od terakote. Pronadena je u jednoj grobnici u brdima Nilgiri (južna Indija), a datirana u II ili III vek n. e. Sama urna se izgleda raspala, tako da je njena sadržina ostala nepoznata. Ni motiv nije ikonografski razjašnjen, ali se povezuje sa kultom plodnosti.

Definitivan, kanoniziran izraz koncepta lingama ostvaren je u teologiji hinduizma, ako se posmatra kao funkcionalni oblik boga, koga idejno smatraju njegovom sekundarnom reprezentacijom. Mit o Šivinoj pobedi nad Brahmom i Višnuom (lingobhava), gde se oponominje u obliku lingama kao baznu snagu Univerzuma, ustvari znači pobedu koncepata indijske protokulture nad arijskom. Lingam se ikonografski javlja zajedno sa joni, analognom reprezentacijom femininog organa, čineći ideološku celinu. U umetnosti postoji niz varijacija prikaza lingam – joni, koji predstavljaju simbole boga i boginje u njihovoj stvaralačkoj funkciji. Odvojeno se redje prikazuju u hramovima. Sam falusni simbol se najčešće nalazi u narodnoj umetnosti, po seoskim ili poljskim svetilištima. Posredno, stambha (stub) i menhir se smatraju simbolima fala. Menhir je specijalno popularan kao nadgrobni, uspravni kamen koji, kod naroda Khasi, simboliše muški rod.

Tipičan rangoli sa osam dobrosrećnih simbola
najčešće se sreće u Maharaštri, premda je popularan u svim krajevima Indije. Rangoli je isključivi rad žene domaćice kuće.
(šemu smo izradili na osnovu opisa u literaturi i nekoliko rangolija koje smo videli po seoskim kućama u Maharaštri)

Najveći broj simbola boginje u obliku joni, bez prisustva lingama, mogu se naći u hramovima Asama, čak i u nekim od višnuičkih svetilišta, u kojima je joni prikazana u obliku okruglog bazena napunjenog vodom. Tipičan i lep primer je u hramu boga Krišne u Gauhatiju.

Orthodox hinduizam oplođnom narodnom simbolu lingamu dodaо je svoju koncepciju, kao božanskog lika, stvorivši ikonografski oblik mukhalinga-lingam, sa jednim ili četiri lica koji se naziva chaturmukha-lingam.

Kod piemena Khasi, koji nisu hrišćani ili hinduisti, simbolom joni smatra se dolmen, grobnica u koju se stavljuju kosti umrlih žena.

1. U. P. Shah, *Studies in Jaina Art*, Benares 1955.
2. V. S. Agrawala, *Indian Art*, Varanasi 1965.
3. Moti Chandra, *Studies in the Cult of the Mother Goddess in Ancient India*, Bombay 1973.
4. Coomaraswamy, *La Sculpture de Bharhut*, Paris 1956.
5. R. Katičić, *Stara indijska književnost*, str. 190 – 191.

quetzalcoatl – kukulcan – paleuleukang

(mit i prolaznost u tradiciji asteka, maja i hopija)

aleksandar bošković

Predanja i legende vezane za veliku pernatu zmiju sastavni su deo duhovne tradicije srednje i severne Amerike. Prema istorijskoj, arheološkoj i antropološkoj gradi kojom danas raspolažešmo, o pernatoj zmiji *kao božanstvu* pre svega možemo govoriti u okviru astečke mitologije.¹⁾

Toltečko poreklo Quetzalcoatl se uglavnom ne dovodi u pitanje. Problem je, međutim, što se u njegovom slučaju dela Čoveka i dela Boga često prepliću. S jedne strane, smatra se da je to ime (»ptica kecal – zmija«) poslednjeg toltečkog vladara, za vreme koga je ova civilizacija dostigla vrhunac. Međutim, s druge strane smatra se da je to bog koji je došao sa zapada i u Tulu (najpoznatiji centar toltečke civilizacije) doneo veština pisanja, tkanja, gajenja kukuruza i trgovine. Njegov neobičan lik (bela koža i brada) ukazuje na srodnost sa predstavom »kulturnog heroja« vezanom za čitav niz američkih naroda. Legenda kaže da se njegovog sedište u Tuli (Tollan) sastojalo od četiri prostorije; jedna je bila ukrašena zlatom, zidovi druge bili su prekriveni mozaicima od žada i tirkiza, treća je bila puna rezbarija od morskih školjki, dok je četvrta imala zidove od crvenog peščanika.

Glavni centar njegovog kulta bile je Cholula, gde je izgrađena ogromna piramida (grandiozna čak i od Keopsove).²⁾ U Cholulu su se slivale mase hodočasnika da mu odaju počast, kao pronašlaču (u doba astečke dominacije) i obrade metalata i žada, kao i kalendaru.

U astečku mitologiju Quetzalcoatl dolazi prvo kao bog vetra (Ehecatl), a pošto veter donosi oblake, on je u određenoj meri i bog plodnosti i poljoprivrede – zbog toga su mu se obnažene žene molile za potomstvo. Na njegov značaj i složenost ukazuje i njegovo čudesno začeće (začet je kada je njegova majka Chalchiuhlticue) dodirnula neobičan kamen od žada), baš kao i njegova izuzetna uloga u stvaranju čoveka.

PUT STVARANJA

Svet su stvorili bog Tonacatecutli i njegova supruga Tonacaciuitl, postavivši ogromnog zmaja koji se zvao Cipactli. Njegova leđa postala su Zemlja. Pošto su stvorili još nekoliko najznačajnijih bogova, Tonacaciuitl je rodila kameni nož. Čim je on dodirnuo zemlju, stvoreno je 1600 bogova, koji su zaključili da je vreme da stvore čoveka. Upitali su za savet Tonacaciuitl, no ona im je rekla da treba da se obrate za savet Mictlantecutliju, Gospodaru podzemnog sveta. Za ovu važnu misiju izabran je Quetzalcoatl.

Tebalo je da ona svetlost dana ponovo iznese kosti njegovih božanskih predaka – od kojih je trebalo načiniti ljudi. Da bi ušao u Podzemlje, Mictlantecutli mu je dao školjku da dune u nju.³⁾ Pošto je školjka bila zapušena, Quetzalcoatl je pozvao crve i pčele koji su probili put kroz nju. Gospodar Pôdzemlja ga je pustio da prode, ali je svojim slugama naložio da mu ne dozvole da iznese »dragocene kosti«. Ali snalažljivi bog, uz pomoć svog *nahuatlâ* ipak uspeva da ih sakupi, ali se uz put spotakne i padne u jarak koji su mu iskopale sluge Mictlantecutliju. Kosti su ispalje i prepelice su počele da ih mrve i lome... Quetzalcoatl je uzeo ono što je od njih ostalo, uvio ih u komad tkanine i poneo sa sobom. Oneo ih je drevnoj boginji zemlje, Cihuacoatl (»žena-zmija«), koja ih je samlela i tako nastalo brašno stavila u čup od nefrita. Brašno je oplodilo Quetzalcoatl tako što je razrezao svoj penis. Tako je čovečanstvo nastalo od kosti njegovih predaka i krvne žrtve velikog boga. Prema tome, i bogovima će u budućnosti izražavati zahvalnost na sličan način – krvnim žrtvama.

U vreme kad se odigravao ovaj čin stvaranja, svet je još uvek bio u tami. Bogovi su se okupili u Teotihuacanu da bi razmotrili ovaj problem i zaključili su da će sunce nastati ako se jedan od njih baci u veliku vatru specijalno napravljenu za tu priliku. Izbor je pao na Pantecatla, međutim on u poslednjem trenutku odustaje i žrtvu prihvata Nanahuatzin, ružni bog bolestan od sifilisa. Četiri dana je proveo u postu i za to vreme puštao krv iz svoga tela kao žrtvu. U ponoć četvrtog dana, u prisustvu svih ostalih bogova bacio se u vatru i trenutak kasnije pojaviо kao izlazeće sunce na istoku. Sunce je bilo crveno i toliko je jako sjajalo da nijedan bog nije mogao da gleda u njega. U isto vreme pojaviо se i mesec (prema jed-